

Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat

Mehrdad Kia, çev. Özgür Özol

Pozitif yay, İstanbul 2013, 312 sayfa, ISBN: 6054726172

Duygu TANIDI*

Ülkemizde, modern dünya algısı sonucu tarih bilimi büyük bir değişim geçirmiştir. Bu değişim, söz konusu bilimin felsefesinden araştırma yöntemine, araştırılan konudan kendi zamanını temsil eden tarihe kadar çeşitlenir. Bunun bir sonucu olarak tarihçi, artık sadece “büyük adamların” hayatlarını anlatmaktan vazgeçmiştir. Yeni dönemde “etnik gruplar ve aidiyetler, köyler ve sakinleri, biyografi ve anılar” gibi “sıradan insan” sınıfından tarihin öznesine evrilen kitle veya şahıslar da tarihinin mutfağına girmiştir. Bu, olumlu bir gelişme olup güneşin altındaki her şeyin tarih ve tarihçilik konusu olduğu sonucunu doğurmuştur. Fakat daha da önemli olan araştırmacının “neyi” söylediğinin yanında “yeni” bir şey söyleyip söylemediğidir. Her tarihinin metninden bir icat beklemek doğru olmaz; ama o metinden üretim aramak yerinde bir davranış olacaktır.

Mehrdad Kia'nın¹ “Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat” adlı kitabı bahsedilen minval üzere kaleme alınmıştır. Çalışma, Özgür Özol tarafından Türkçeye çevrilmiştir.² On

* Araştırma Görevlisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, dtanidi@ogu.edu.tr.

üç başlık halinde kurgulanmış eser ilk bakışta renklilik, çeşitlilik ve bir bütünlük arz etmektedir. Kitapta “Osmanlı Tarihine Genel Bakış” adlı birinci bölümden “Hastalık ve Ölüm” isimli on üçüncü ve son bölüme kadar Osmanlı toplumunun farklı unsurları incelenmeye çalışılmıştır. Yer yer görsel malzemelere de yer verilen eserde dönemin kutlama ve eğlencelerine de yer verilmiştir ki; bu da eser hakkında daha çok ilgi uyandırmaktadır. Eserin söz edilen kısımları “Nişan ve Evlilik”, “Yemek, İçmek, Tütün ve Kutlamalar”, “Oyunlar ve Sporlar” bölümlerinde geçmektedir. Ayrıca “Cinsel Yaşam ve Aile” başlığı ile Türkiye’de dinî hassasiyetler nedeniyle pek üzerinde durulmayan konular hakkında da bilgi verilmiştir. Altıncı bölüme adını veren “Müslümanlar” başlığı ise eserin Türk tarihçilerinin Osmanlı imajından hayli farklı bir algı üzere yazıldığı ipucunu vermektedir.

Kitap eleştirisi iddiası ile kaleme alınan bu yazının ana hedefi öncelikli olarak incelenen eserin durumunun tespiti ve daha sonra da olması gerekenlere değinilerek tarih bilimine katkı sağlamaktır. Önemli olan daha iyisini kimin yaptığı değil daha iyisinin yapılp yapılamadığıdır. Popüler tarih kitabı olmasının ötesinde akademik bir dille ve bu sebeple – eksik ve hatalı da olsa- kaynak göstererek yazılmış kitapta göze çarpan ilk büyük noksan sadece çağımızın kitaplarından yararlanılarak kaleme alınmış olmasıdır. Metodolojik açıdan bu büyük bir hata ve eksiklik. Türkiye dışındaki ve hatta Türkiye’deki akademisyen tarihçilerin çoğunun yaptığı arşiv belgesi veya kitaba konu olan dönem ile çağdaş diğer kaynakları kullanmama durumu hatalıdır. Örneğin; Osmanlı toplumunda 18. yüzyıldaki dinî hayatı inceleyeceğiz. 21. yüzyıldan 18. yüzyıla uzanan düşünsel yolculuk için de zaman makinemiz yok. Osmanlı insanların dinî algısı yazmalara başvurmadan, dinî yaşayışı sicillere müracaat etmeden ve nihayet dinî duyguları şiir ve diğer edebî türlere bakmadan anlaşılabilir mi? Bu durum Yunus Emre okumadan Yunus Emre’yi sevmeye benzer ki; o sevdiğimiz Yunus Emre değil, kendi zihnimizin hoş bir hayali olur. Tarih bir hayal değil bir köprüdür. O köprünün bir ucunda şimdi diğer ucunda geçmiş vardır. Tarihçi, köprünün iki ucu arasında volta atan kişidir. Geçmişteki uca gitmeyen tarihçinin yazdığı nedir?

Tarihî bir mevzu bahis konusu olduğunda birincil el kaynak dediğimiz tarihî vesikalar kullanılmadan bir tarih kurgusundan bahsedilemez. Tarih metni, tarihçinin yorumu ile bir

---

¹ Mehrdad Kia, Montana Üniversitesi’nde tarih profesörü olup çalışma alanları İslam Medeniyeti, Orta Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’dır. Kia aynı zamanda İç ve Güneybatı Asya Araştırmaları Merkezi müdürüdür.

² İngilizceden Türkçeye aktarımda Arapça-Farsça unsurların çevirisinde Latin çeviri-yazım kurallarına uyulmuş ve bilgi sahibi olmayan okur için eserin başına “sesli okuma cetveli” eklenmiştir. Daha da sevindirici olan durum ise okurlara yardımcı olmak amacı ile dipnotlarda belirtilen kaynakçaların, Türkçe basım var ise, çevirenin ya da editörün notu düşülerek eserlerin isimleri, yayınevleri ile basım tarihleri verilmiştir.

anlam kazanır. Kitapta böyle bir durumun olmaması mükerrer çalışmalara bir örnek teşkil eder. Kia'nın kitabı yukarıda da değindiğimiz gibi dürüst metodu izleyenlerin eserlerinden alınmış ve modern vakanüvislik (nakilcilik) örneği şeklinde zuhur etmiştir. Diğer bir ifadeyle ikincil el kaynaklardaki bilgiler aktarılmakla yetinilmiştir. Kitapta göze çarpan en önemli eksikliklerden bir diğeri ise birçok yerde dipnot verilmeden bilgi aktarımına gidilmiş olmasıdır.

Tarih yazısı zihinsel bir tasarım ve aynı zamanda bir kurgudur. Her kurgu, kaçınılmaz olarak bir şahsiyet ürünüdür. Tarihçi belge ve verileri tarih metodolojisine uygun olarak kullandığı ölçüde gerçeğe yaklaşma yolunda ilerler. Tarihte gerçeklik³ olgusuna bakışımız; bilimsel verileri doğru kullanarak gerçeğe yaklaşma şeklindedir. Mutlak anlamda tam gerçeklikten söz edemeyiz. Çünkü tarih yok, tarihçi vardır. Tarihçi de bir gerçeklik içinde yaşar. Gerçeklikten tam bir kopuş mümkün olmadığından tarihçi gerçekliğe yaklaşabilir. Gerçeğe yaklaştığı ölçüde aynı bölgeye o kadar girebilir. Dünyada hakikatler ortaktır, çağlar üstüdür ama çağlardan geçer. Elbette ki sözü edilen durum her bilim insanı için nihai hedef olduğu gibi bizim de hatırımızdadır.

Üçüncü ve diğerleri kadar önemli olan diğer hata ise kitabın zamansız bir tarih kitabı olmasıdır. Birkaç örnek dışında tarihî olay ve durumlar sanki altı yüzyıl boyunca hep aynı şekilde yaşanmış, renkli ve muhtelif yaşantıları olan Osmanlı tebaası zamansal olarak tek tiplendirilerek yaratılmıştır ki; bu sosyolojik olarak imkânsızdır. Bununla beraber bir Osmanlı tarihçisi adayını olarak edindiğimiz bilgiler ışığında diyebiliriz ki, bilgilerin çoğu klasik dönemde geçmektedir. Bunun, ön bilgisi olmayan okuru yanlış yönlendirmesi kuvvetle muhtemeldir. Kaldı ki “Klasik Dönem” içinde bile yerel ve zamansal farklılıklar mevcuttur. Hem bu dönem hem de bunun karşılık geldiği zaman kısa bir süreci ifade etmez. Söz konusu kitapta ise genelleştirme yapılmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nda altı yüzyıl boyunca aynı olguların, aynı şekilde var olduğu izlenimi oluşturulmaya çalışılmıştır. İmparatorluk tarihçileri için dönem ve bölge sınırlaması kaçınılmazdır. Asırlardır içinde biriken bilgi yığını hasebiyle oluşan uzmanlaşma dalları bu amaca hizmet etmektedir. Eğer kapsamlı bir eser, büyük hedeflerle yazılmak isteniyorsa ciltlerce kitaptan söz etmek gerekecektir.

Dördüncü olarak ele almak istediğimiz nokta kitaptaki bazı kavramların yanlış kullanılması ve açıklanmamış olmasıdır. Bu, okurda boşluk yaratmakta ve okur için yanlış bir Osmanlı

³ Aslında burada temas edilmesi gereken diğer bir durum da “gerçeklik” kavramından bir tarihçinin ne anladığı, belki de ne anlaması gerektiğidir. Bu konuyu tartışmak yazının yazılış amacından uzaklaşmaya sebep olacağı düşünüldüğünden yazar tarafından bilinçli olarak değinilerek geçilmiştir.

algısı oluşturmaktadır. İlk olarak “Sultan ve Saray” bölümündeki “*Sultan Halk İçinde*” alt başlığı hatalıdır (s. 54). *Halk* kavramı modern öncesi dönem için kullanılmamalıdır. Çünkü cemaatlerden oluşan Osmanlı toplumu bir halk bağlamı içinde var olmamıştı. *Reaya* denilen Osmanlı insanı sultanın kuluydu ve kimliğini var ettiği cemaat örgütlenmesinde yaşamıştı. Bu durumda modernizmin literatüre kazandırdığı “halk” terimini Osmanlı reayası için kullanmak anakronik bir hatadır.⁴ Bir başka örnek ise lonca örgütlenmesindeki bir çırağın usta olma töreninin “kuşak geçirme töreni” olarak kavramsallaştırılmasıdır (s. 96). Ahilik kültüründen gelen –ki Ahiler ve Ahilikten hiç bahsedilmemiştir- “şed bağlama” merasiminin yanlış yapılan çevirisi de aynı minval üzere düşünülebilir. Ayrıca “Sultan Halk İçinde” bölümünde geçen, “... *yankesiciler, muhabbet tellalları ve fahişeler gibi loncalar kurmuşlardı ama onlara özel koruma atanmıştı....*” (s. 57) ibaresindeki söz konusu gruplar -ki Osmanlı coğrafyasında toplumun geçerli olan ahlak sistemine uymadan yaşayan kesimler şeklinde düşünülmeli-- kimlerdir? Toplumdaki rolleri nedir, ne yaparlar ve işlevleri nasıl okunmalıdır? gibi birçok soru cevaplanmamaktadır. Bu durum kitaptaki birçok bölümde vardır.

Diğer bir nokta ise kitabın sağlam bir kurgudan yoksun oluşudur. Osmanlı siyasi tarihine genel bir bakış ile başlayıp teşkilat tarihi ile devam edip birden bağlamına oturtmadan gündelik hayat verilerine geçmek yüzeysel ve sağlam olmayan bir zemin sonucudur. Diğer bölümlerle bağlantısız altı yüzyıllık siyasi tarihin ardından son derece muğlak bir geçişle ve birden Osmanlı toplumunun en tepesi olan saraydaki gündelik hayata giriş yapılarak okurun kafasında önceki bilgilerle bağlantı kuramama dolayısıyla karmaşa yaşatılmıştır. Görsel malzemeler ise yetersizdir. Divan üyelerinin adları geçmekte iken resimlerinin kimi temsil ettiğini bilinmemektedir (s.68). Bu da yetersiz ya da eksik bilgi demek olup kitabın amacını yerine getirmemesinin bir başka bir yansımasıdır. Elbette ki bu durum yayınevının bir eksiği de olabilir.

Osmanlı gayrimüslimlerinin anlatıldığı son bölüm ise zengin içeriği ve gerekli bilgileri anlatması açısından son derece aydınlatıcıdır. Bu durumun, yazarın konuya hâkimiyetiyle alakalı olduğu düşünülebilir. Böylelikle bir Batılının kendi kültürünü yazmadaki ustalığı ve söz konusu medeniyet ile sahip olduğu biyolojik, kültürel ve toplumsal bağların etkisi görülmektedir denilebilir.⁵ Yazar, kendi kültürünü tanıdığı gibi Doğuyu tanımamakta fakat tanımadığı bu kültür dairesi üzerine yazmaktan da geri durmamaktadır. Bununla beraber,

⁴ Durumun diğer bir yönü ise Batılı akademisyenlerin Osmanlı algısı hakkında ipucu veriyor olmasıdır.

⁵ Aynı durum Türk olan bir tarihçinin Osmanlı tarihini yazmak konusundaki avantajı için de geçerlidir.

tarihçilerin bir kısmının en çok mücadele ettiği “ötekileştirme” kelimesi ile kavramsallaştırdıkları olgu, insanlığın düşmanıdır. Bu kendi kültürünü inceleyen pek çok tarihçinin bile içine düştüğü bir yanılgıdır. Kendi kültür dairesinden bir konuyu inceleyen tarihçi, kendini bu yanılgıdan başka kültürleri ve toplumları inceleyerek kurtarabilir. Kendi kültürünün içinden bir konuyu inceleyen tarihçi, duygusal reflekslerle hareket edebilir ki bu onu – dikkat etmezse - doğru tarih yazmaktan uzaklaştırabilir. Bu anlamda bir Batılı'nın Osmanlı hakkında yazması avantaj olabilir; Kia bu avantajı kullanamamıştır.

Sonuç olarak iddialı başlık ve zor konu ile dışarıdan bir medeniyete hayat veren tarihçinin sahip olduğu avantajlarını bulamadığımız metin eksik ve yanlış bir Osmanlı gündelik hayatı sergilemektedir. Kia'nın bu kitabı birçok benzerinin var olmasıyla dünya tarihçiliğinin bir bölümünün yansımadır ve Osmanlı tarihçiliğinin doğru yapılması, dünya tarihçiliğine katkısının artması için üzerimize düşen yük ve sorumluluğumuzu arttırmaktadır. Bütün bunları bizlere düşündürdüğü için yazara teşekkürü borç biliriz.